

Тема 1. Становлення політико-правової системи України

План заняття:

1. Поняття та сутність політичної системи
2. Структура політичної системи
3. Поняття та ознаки правової системи
4. Політико-правова система сучасної України

Основні поняття: політична система, політична свідомість, політична культура, правова система.

Теми рефератів:

1. Модель політичної системи Д.Істона.
2. Структура політичної системи.
3. Поняття та ознаки правової системи.
4. Взаємодія політичної та правової систем.
5. Функції політичної системи.
6. Функції правової системи.
7. Політико-правова система сучасної України.

Методичні рекомендації до підготовки питань семінарського заняття:

Перше питання: Поняття та сутність політичної системи

Перш за все варто зупинитись на поясненні поняття «система»

Система – це сукупність визначених елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках одних з одним, створюючи певну цілісність і єдність.

Питання для обговорення:

Будь-яке суспільство – це складна *система*, об'єднання найважливіших елементів: *економічної системи, правової, духовної і політичної*.

Головними ознаками системи є:

Відповідь

- **Визначені елементи:** Система складається з конкретних компонентів чи елементів, кожен з яких виконує свою функцію та має певне значення в межах системи.
- **Відносини та зв'язки:** Елементи системи знаходяться у взаємодії та співпрацюють між собою, утворюючи різноманітні зв'язки та відношення.
- **Цільність і єдність:** Елементи системи спрямовані на досягнення спільної цілі або вирішення певної задачі, що надає системі єдність та узгодженість.

Необхідно привести приклади держав, де є специфічні, особливі риси прояву вищевказаних систем (економічних, правових, духовних та політичних). Політичну систему суспільства досліджували протягом багатьох століть, починаючи з Платона (427-347 р.р. д н.е.) та Арістотеля (384-322 р.р. до н.е.).

Відповідь

1. **Китай** (Особливість: Економічна система): Китай має унікальну комбінацію планової економіки та ринкових елементів, відому як "соціалістичний ринковий господарський лад". Це дозволяє державі контролювати ключові галузі економіки.
2. **Ватикан** (Особливість: Духовна система): Ватикан - найменша незалежна держава, що розташована всередині Риму. Ватикан - центр Римсько-католицької церкви та резиденція Папи, що надає йому особливий духовний статус.
3. **Саудівська Аравія** (Особливість: Правова система): Саудівська Аравія використовує систему права, основу на ісламському праві (шаріаті). Шаріат впливає на всі сфери життя, включаючи правові норми, економіку та суспільні відносини.
4. **Куба** (Особливість: Політична система): Куба є соціалістичною республікою з довготривалим домінуванням Комуністичної партії. Країна має унікальну політичну систему, яка відрізняється від більшості інших країн у світі.

Письмове завдання 1.

Вклад в розробку теорії політичних систем внесли:

- Людвіг фон Берталанфі
- Д.Істон
- Габріель Алмонд
- Карл Дойч

Розкрити суть їх теорій.

Відповідь

1. **Людвіг фон Берталанф** (Теорія загальних систем): Людвіг фон Берталанфі був одним із засновників загальної теорії систем. Він розвинув цей підхід, який розглядає об'єкт дослідження як комплексну систему, що складається з взаємопов'язаних частин. Він довів, що усі системи, включаючи політичні, можна аналізувати як взаємодіючі компоненти з метою розуміння їхнього функціонування та взаємозв'язків.
2. **Д. Істон** (Теорія політичних систем і функціоналізм): Д. Істон був одним із представників функціоналізму в політології. Він вважав, що політична система виконує різні функції для забезпечення стабільності та ефективності суспільства. Він розглядав суспільство як складну систему, де кожен елемент виконує свою функцію для підтримання цілісності системи.
3. **Габріель Алмонд** (Системний аналіз у політології): Габріель Алмонд був одним із піонерів застосування системного аналізу у політології. Він досліджував взаємозв'язки та вплив політичних підсистем в суспільстві. Його роботи спрямовані на аналіз внутрішніх структур та процесів політичних систем.
4. **Карл Дойч** (Теорія політичних партій та еліт): Карл Дойч досліджував роль політичних партій та еліт у політичних системах. Він вказував на важливість політичних партій як основного каналу участі громадян у політичному процесі. Також, він досліджував вплив елітних груп на прийняття політичних рішень.

Дати сучасне, найбільш оптимальне визначення поняття «політична система».

Відповідь

Сучасне визначення "**політичної системи**" включає в себе комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, що охоплюють органи влади, політичні інституції, громадянське суспільство та політичні процеси, спрямовані на прийняття та реалізацію рішень у суспільстві. Політична система включає у себе правові, інституційні, соціокультурні та організаційні аспекти, що формують умови для функціонування політичного устрою в конкретній країні чи територіальній одиниці. Крім того, вона враховує взаємовідносини та впливи між різними суб'єктами політичного процесу, включаючи владні структури, політичні партії, громадські організації та інших учасників. Разом з тим, політична система регулює

вирішення конфліктів, прийняття нормативних актів та впровадження публічної політики з метою забезпечення стабільності та функціонування суспільства.

Питання для усного обговорення: В чому проявляється взаємна залежність економічної, правової, духовної та політичної систем суспільства? Привести приклади.
Бути готовим до обговорення усім.

Відповідь

Взаємна залежність економічної, правової, духовної та політичної систем суспільства проявляється у взаємодії та впливі цих систем одна на одну. Ось приклади:

1. **Економічна та політична системи:** У демократичних суспільствах, де існує ринкова економіка, політичні рішення можуть впливати на економічну діяльність через прийняття законів, регулюючих ринок, оподаткування, підтримку підприємств тощо.
2. **Правова та економічна системи:** Правова система визначає правила гри для бізнесу та економіки. Наприклад, зміна правил щодо власності або оподаткування може вплинути на рішення підприємств щодо інвестування чи розвитку.
3. **Політична та духовна системи:** Релігійні погляди можуть мати великий вплив на політичні переконання та рішення громадян. Наприклад, деякі релігійні групи можуть впливати на обрання політичних кандидатів або підтримувати конкретні суспільні цінності.
4. **Духовна та правова системи:** Релігійні принципи можуть бути закріплені у законодавстві, визначати норми моралі та етики, що впливає на прийняття та застосування правових норм.

Ці приклади показують, що кожна з систем впливає на інші, створюючи взаємозалежний комплекс, який визначає функціонування суспільства в цілому.

Друге питання: Структура політичної системи

Варто звернути увагу на те, що політична система виникла одночасно з появою держави та поділом суспільства на класи. З метою задоволення потреб та інтересів цих класів поступово стали виникати й інші політичні інститути:

Візуально структуру політичної системи можна представити так:

МОЖЛИВІ ВИСТУПИ З РЕФЕРАТАМИ на теми « Структура політичної системи», «Функції політичної системи», .

Звернути увагу, що відповідно до цих елементів, виокремлюють **чотири** взаємодіючі підсистеми, які наділені властивими лише їх структурою, функціями, цінностями, нормами, цілями:

1) інституціональна підсистема:

Письмове завдання 2. Заповніть таблицю

«Основні функції та завдання складових частин інституціональної підсистеми» (для відповіді скористайтесь поданими нижче підказками, встановивши правильну відповідність). Обґрунтуйте свою відповідь.

Відповідь

Складові інституціональної підсистеми	завдання в політичній системі
Уряд	Уряд відповідає за виконання законів, управління державою та реалізацію політичних програм. Він забезпечує функціонування держави та розвиток суспільства.
Легіслативний орган	Легіслативний орган (парламент, конгрес тощо) має завдання приймати та змінювати закони. Він представляє інтереси громадян та здійснює законодавчу функцію.
Судова система	Судова система вирішує правові конфлікти, забезпечує дотримання

	<i>законів та здійснює нагляд за їх виконанням. Вона забезпечує справедливість та правовий порядок в суспільстві.</i>
<i>Політичні партії та організації</i>	<i>Політичні партії та організації об'єднують громадян зі схожими політичними переконаннями, представляють їх інтереси та беруть участь у політичному процесі.</i>
<i>Громадянське суспільство</i>	<i>Громадянське суспільство складається з неполітичних організацій, які здійснюють контроль над владою, представляють інтереси громадян та сприяють соціальній активності.</i>

2)нормативна (регулятивна) підсистема - це сукупність соціальних норм, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних і політичних відносин.

Письмове завдання 3. Знайти відповідну сутність до кожної соціальної норми; знайти, яким чином вони регулюються

Відповідь

Основні види соціальних норм	Їх сутність	Де закріплені та яким чином регулюються
1. норми права	1. правила поведінки людей, які склалися на вірі в існуванні Бога, встановлені різними віросповіданнями і містяться в релігійних джерелах (Біблії, Торі, Корані, Ведах)	<i>Норми права закріплені у правових актах (наприклад, Конституція, кодекси, закони). Вони регулюються державою і мають загальнообов'язковий характер для всіх громадян та суб'єктів правовідносин.</i>

2. норми моралі	2. Правила поведінки, що встановлюють для своїх членів об'єднання громадян, які держава визнає або навіть надає їм обов'язкового характеру. Регулюють діяльність, зумовлену завданням певних об'єднань громадян і спрямовані на досягнення певної мети, заради якої ці об'єднання створені. Знаходять свій вираз і закріплення в правових актах (статути, положення, програми)	<i>Норми моралі не мають формального закріплення в правових документах. Вони виражають загальновизнані моральні принципи і регулюються внутрішніми переконаннями та совістю кожної людини.</i>
3. релігійні норми	Загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, встановлені або санкціоновані державою і спрямовані на регулювання найважливіших суспільних відносин шляхом надання їх учасникам юридичних прав і покладення на них юридичних обов'язків.	<i>Релігійні норми містяться у релігійних текстах (Біблія, Тора, Коран, Веди) та регулюються вірою та віросповіданням кожної релігійної громади.</i>
4. корпоративні норми (норми політичних партій, громадських організацій, інших об'єднань громадян)	4. неписані правила поведінки людей, соціальних груп, що склалися історично в суспільстві внаслідок багаторазового повторення та використання протягом тривалого часу в аналогічних ситуаціях, які закріпилися в їх свідомості та поведінці, стали внутрішньою потребою їх психічної діяльності.	<i>Корпоративні норми можуть бути викладені у статутах, положеннях та програмах політичних партій, громадських організацій та інших об'єднань громадян. Вони регулюються внутрішніми правилами цих організацій.</i>
5. звичаї та традиції	5. Правила поведінки людей, які склалися в суспільстві на підставі їх уявлень про честь, гідність, совість, добро і зло, справедливе і несправедливе, гуманне й	<i>Звичаї та традиції не мають формального закріплення, але вони живуть в свідомості</i>

	негуманне, та забезпечуються їх внутрішніми переконаннями і засобами громадського впливу. Не зафіксовані документально, а існують як орієнтири в свідомості людей.	і культурі суспільства. Вони регулюються і підтримуються соціальними нормами та прикладами поведінки.
--	--	---

Письмове завдання 4. Прокоментувати сутність основних видів соціальних норм та заповнити таблицю « Спільні та відмінні риси соціальних норм»

Відповідь

Спільні та відмінні риси соціальних норм

Сутність основних видів соціальних норм	
<p align="center">Спільні риси</p> <p>Спрямованість на регулювання поведінки: <i>Всі соціальні норми встановлюють певні правила та очікування, щодо того, як слід вести себе в певних ситуаціях.</i></p> <p>Виникають у суспільстві: <i>Соціальні норми є продуктом взаємодії та спілкування людей в суспільстві.</i></p> <p>Мають загальновизнаність: <i>Вони є відомими та визнаними більшістю членів суспільства.</i></p> <p>Регулюють відносини між людьми: <i>Соціальні норми встановлюють очікування та вимоги, що регулюють взаємини та взаємодію між особами.</i></p>	
Особливості (чим відрізняються)	
<i>Норми права</i>	<i>Мають обов'язковий характер та супроводжуються юридичними санкціями. Вони регулюють важливі суспільні відносини.</i>
<i>Норми моралі</i>	<i>Моральні норми базуються на внутрішніх переконаннях та совісті людини. Вони не мають чіткого юридичного закріплення, але можуть бути частиною культурно-етичних традицій.</i>
<i>Релігійні норми</i>	<i>Релігійні норми визнаються вірянами як божественно дані і мають важливе місце у віросповіданні та духовному житті.</i>
<i>Корпоративні норми</i>	<i>Вони регулюють внутрішню діяльність цих організацій,</i>

	<i>встановлюючи правила для їхніх членів.</i>
<i>Звичай та традиції</i>	<i>Не зафіксовані документально, але мають велике значення для культурного спадкування та сталої поведінки у суспільстві.</i>

2) комунікативна підсистема (дати письмове визначення поняття)

Відповідь

Унікативна підсистема - це складова частина мови, яка відображає індивідуальні властивості та стиль мовлення кожного окремого користувача, а також його чийсь впливи, переконання та досвід. Унікативна підсистема включає в себе словниковий запас, фразеологію, синтаксичні конструкції та лексичні особливості, які є характерними для конкретної особи. Ця підсистема робить мову індивідуалізованою та унікальною для кожного користувача.

3) духовно- ідеологічна підсистема (дати письмове визначення поняття)

Відповідь

Духовно-ідеологічна підсистема - це складова частина культурної системи суспільства, яка включає в себе норми, цінності, вірування, ідеали та ідеології, що формують світогляд та погляди людей на життя, мораль, суспільство, релігію та інші аспекти духовної сфери. Ця підсистема впливає на культурний, моральний та етичний контекст суспільства і може бути втілена у різноманітних сферах, таких як релігія, філософія, мистецтво, література та політика. Вона визначає цілі та цінності суспільства, його погляди на справедливість, добро, красу та інші категорії духовного життя.

Питання для усного обговорення:

- Дати визначення поняттю «політична свідомість»
- Що впливає на формування політичної свідомості?
- Які функції виконує політична свідомість?
- Яка структура політичної свідомості?

- Назвіть види політичної свідомості (за суб'єктом, носієм)? Яка взаємозалежність між ними існує?
- Які соціальні функції політичної свідомості?
- Назвіть рівні політичної свідомості.
- Поясніть роль стереотипів у структурі політичної свідомості. Як вони змінюються? Приведіть приклади відомих вам політичних стереотипів.

Письмове завдання 5. Дати визначення поняттям « політична свідомість», «політична культура» та вказати типи її прояви.

Відповідь

1. Політична свідомість:

- Політична свідомість - це сукупність поглядів, переконань, інформованості та уявлень, які людина має щодо політичних питань та процесів у своєму суспільстві. Це відображення та осмислення основних політичних цінностей та принципів.

Типи прояву:

- **Активна політична свідомість:** Включає у себе активну участь у політичних процесах, вираз власної думки, відстоювання своїх поглядів.
- **Пасивна політична свідомість:** Виявляється у загальному інтересі до політики, але без активної участі в ній.

2. Політична культура:

- Політична культура включає у себе сукупність цінностей, норм, поглядів та знань, які формуються в суспільстві і визначають ставлення до політичних процесів, участі в них та взаємин між учасниками політичного життя.

Типи прояву:

- **Демократична політична культура:** Включає повагу до прав та свобод громадян, активну участь у громадських обговореннях та виборчих процесах.
- **Авторитарна політична культура:** Характеризується обмеженою участю громадян у політичних процесах, обмеженням прав та свобод.

Третє питання: Поняття та ознаки правової системи

Дати визначення поняттю «правова система»

Відповідь

Правова система - це система правил, норм, принципів та інститутів, які регулюють поведінку та взаємини між особами і групами в рамках певної територіальної одиниці або суспільства. Вона включає в себе закони, постанови, судові рішення, норми та прецеденти, що встановлюють права та обов'язки осіб і визначають санкції за їх порушення. Правова система служить основою для забезпечення правопорядку та захисту прав і свобод громадян.

Питання для усного обговорення:

- Пояснити, як правова система взаємодіє з політичною системою.
- Назвати основні ознаки правової системи.
- Яке основне завдання правової системи?

Письмове завдання 6. Виконати завдання:

Назвати ознаки правової системи:

Відповідь

- **Юридичні норми:** Це загальні правила та принципи, що регулюють поведінку осіб у суспільстві.
- **Ієрархія нормативних актів:** Правова система включає різні рівні нормативних актів (конституція, закони, постанови тощо), які мають певний порядок чинності.
- **Принципи правової системи:** Вони представляють собою загальні принципи справедливості, законності, рівності перед законом та інші, які керують правопорядком.
- **Органи правового захисту:** Це суди, прокуратура та інші органи, які виконують функції з забезпечення виконання та захисту правових норм.
- **Відповідальність за порушення норм:** Правова система передбачає санкції за порушення юридичних норм, такі як штрафи, покарання, відшкодування збитків тощо.
- **Систематичний підхід:** Правова система складається з певних компонентів (норм, інститутів, органів), які взаємодіють та утворюють цілісну систему.
- **Галузевий підхід:** Правова система може бути поділена на різні галузі права (цивільне, кримінальне, адміністративне тощо), які регулюють конкретні сфери відносин.
- **Механізми врегулювання конфліктів:** Правова система надає процедури та інструменти для вирішення конфліктів та суперечок.

- **Забезпечення прав та свобод громадян:** Правова система має за мету гарантувати права та свободи осіб у суспільстві.

Зробити порівняльний аналіз функцій політичної та правової систем
Відповідь

Функції політичної системи	Функції правової системи
<i>Регулювання влади</i>	<i>Створення та встановлення правил</i>
<i>Визначення політичних цілей та пріоритетів</i>	<i>Забезпечення справедливості</i>
<i>Прийняття рішень</i>	<i>Вирішення конфліктів</i>
<i>Контроль над дотриманням правил</i>	<i>Захист прав та свобод</i>
<i>Створення та встановлення правил</i>	<i>Встановлення відповідальності</i>
<p align="center">Спільні риси</p> <ul style="list-style-type: none"> - Регулювання поведінки: Як політична, так і правова системи встановлюють норми та правила, які регулюють поведінку осіб та організацій у суспільстві. - Забезпечення справедливості: Обидві системи спрямовані на забезпечення справедливого та рівноправного ставлення до всіх громадян перед законом. - Захист прав та свобод: Політична та правова системи спрямовані на захист прав та свобод громадян від можливих порушень. - Вирішення конфліктів: Обидві системи надають механізми для вирішення суперечок та конфліктів, які виникають між особами або організаціями. - Створення та встановлення правил: Як політична, так і правова системи встановлюють норми, правила і принципи, які регулюють поведінку громадян та організацій у суспільстві. - Встановлення відповідальності: Обидві системи визначають можливі санкції за порушення правил і норм. - Контроль над дотриманням правил: Обидві системи забезпечують контроль за виконанням прийнятих рішень та дотриманням законів 	
<p align="center">Відмінність</p>	
<i>Встановлення правил та норм, що регулюють взаємодію членів суспільства</i>	<i>Створення та встановлення правових норм і стандартів.</i>
<i>Забезпечення влади та управління державними справами.</i>	<i>Забезпечення порядку, законності та справедливості в суспільстві.</i>
<i>Формування та реалізація політичних рішень.</i>	<i>Регулювання відносин між суб'єктами права.</i>
<i>Захист прав та інтересів суспільства.</i>	<i>Захист прав та свобод громадян.</i>

Четверте питання: Політико-правова система сучасної України

Питання для усного обговорення:

- *Сучасна політико-правова система України має перехідний характер . Пояснити сутність подібного типу влади.*
- *Назвіть основні напрями сучасних перетворень політико-правової системи України. Охарактеризуйте їх основну сутність та наведіть відомі вам приклади.*
- *Назвіть основні принципи демократичної організації політичного життя українського суспільства.*
- *Охарактеризуйте сучасний стан державної влади в Україні*

Письмове завдання 6. Самостійно сформулювати перелік основних етапів становлення незалежної української держави.

Відповідь

- **Перший етап (1991-1992 рр.)** - проголошення незалежності, формування основ державного устрою та законодавчої бази.
 - *24 серпня 1991 року Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України.*
 - *1 грудня 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум, на якому 90,32% громадян України висловилися за незалежність.*
 - *28 червня 1992 року Верховна Рада України прийняла Конституцію України.*
- **Другий етап (1993-2004 рр.)** - становлення політичної та економічної системи держави.
 - *1994 року відбулися перші президентські вибори в Україні, на яких переміг Леонід Кравчук.*
 - *1996 року було прийнято новий варіант Конституції України, який закріпив демократичний та правовий характер держави.*
 - *1997 року Україна та Росія підписали Договір про дружбу, співробітництво та партнерство, який закріпив українсько-російські відносини на основі рівності та партнерства.*
 - *2004 року в Україні відбулася Помаранчева революція, яка призвела до відсторонення від влади президента Леоніда Кучми.*
- **Третій етап (2005-2014 рр.)** - розбудова демократичної держави та економічний розвиток.

- 2005 року президентом України став Віктор Ющенко.
- 2008 року Україна вступила до Світової організації торгівлі.
- 2010 року президентом України став Віктор Янукович.
- **Четвертий етап (2014-2023 рр.)** - російська агресія та війна в Україні.
 - 2014 року Росія анексувала Кримський півострів і розпочала війну на Донбасі.
 - 2014 року Україна стала членом Ради Європи.
 - 2015 року Україна стала членом Організації з безпеки та співробітництва в Європі.
 - 2019 року президентом України став Володимир Зеленський.
 - 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну.

Російська війна в Україні (2022-2023 рр.) - це новий етап у становленні незалежної української держави. Війна, яка триває вже понад рік, стала найбільшим випробуванням для України з моменту її проголошення незалежності.

Війна призвела до значних руйнувань та людських жертв. За даними ООН, станом на 1 серпня 2023 року внаслідок війни в Україні загинули щонайменше 5024 мирних мешканці, а 4,8 мільйона людей були змушені покинути свої домівки.

Водночас війна також стала потужним стимулом для консолідації українського суспільства та зміцнення української державності. Україна отримала широку міжнародну підтримку, а її армія відбила численні російські атаки.

Війна в Україні ще не закінчилася, але вона вже внесла суттєві зміни в українську державність. Україна стала більш незалежною та суверенною державою, а її народ зміцнив свою національну ідентичність.

Основні наслідки російської війни в Україні для української державності:

- **Зміцнення суверенітету та державної незалежності України.** Війна показала, що Україна є самостійною державою, яка здатна захищати свою територію та незалежність.

- **Розвиток громадянського суспільства та національної ідентичності.** Війна сприяла консолідації українського суспільства та зміцненню національної ідентичності.
- **Зростання міжнародного авторитету України.** Війна показала, що Україна є демократичною державою, яка прагне до свободи та демократії.

Війна в Україні є складним і драматичним етапом у становленні незалежної української держави. Однак вона також є етапом, який зміцнює Україну та її державність.